

AZƏRBAYCANIN SİYASİ HƏYATINDA QADINLARIN YERİ VƏ ROLU

AYTAC CƏFƏROVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, magistr

E-mail: aytac.ceferova.1929@gmail.com

Giriş

Bütün dünyada istər ictimai həyatda, istərsə də siyasi arenada qadınlar tarix boyunca kifayət qədər təmsil olunmayıb. Qadınların siyasi iştirakı demokratiyanın, vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, gender bərabərliyinin əsas şərtidir. Beynəlxalq standartlar həm kişilərin, həm də qadınların siyasi proseslərin müxtəlif səviyyələrində və aspektlərində bərabər şəkildə iştirak etmələrinin zəruriliyini şərtləndirir. Nəzəri cəhətdən bu, bərabər hüquq və imkanlarda nəzərdə tutulur, lakin praktikada özünü tam doğrultmur. Dünya əhalisinin yarısı qadın olsa da, siyasi sferada bunu demək olmaz. İllər keçdikcə qadınlar ikinci plana salınıb və siyasi arenada kişilərin xeyrinə işləyən ideologiyalar, strukturlar və prosedurlarla məhdudlaşdırılıb. Bundan əlavə, siyasi sahənin görünməz tavanı var ki, bu da çox vaxt siyasi iştiraka mane olub və qadınların siyasi karyerada yüksəlişi əngəllənib. Demokratiyanın vətəni sayılan Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu vaxta qədər heç vaxt qadın prezidentinin olmaması qadınların siyasi fəaliyyətlərinin məhdudlaşdırılmasının bariz nümunəsidir. Son illərdə qadınların siyasi həyatda təmsilləri artan xətt üzrə inkişaf edir. Müstəqillik əldə etdiyi dövr qısa olsa da, Azərbaycan Respublikasında gender siyasəti uğurla həyata keçirilir. Qadının ictimai həyatın bütün sferalarında yerinin və rolunun yüksəkdə olması qədim köklərə sahib olan tarixi proseslərlə bağlıdır. “Qadın” ifadəsinin sözün əsl mənasında yeri və rolu həm şifahi xalq ədəbiyyatında, həm yazılı mənbələrdə öz əksini tapıb. Cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olan “qadın” obrazı Azərbaycan siyasi həyatında özünəməxsus yerə sahibdir. Günümüzdə kişilərlə bərabər səviyyədə hüquq və azadlıqlara sahib qadınlar müxtəlif sferalarda öz sözlərini deyirlər.

Əsas

Azərbaycan ərazisində hələ qədim zamanlardan qadına verdiyi dəyər ilə seçilən dövlət olmuşdur. Heç təsadüfi deyil ki, Türk xalqlarından olan ilk qadın sərkərdə və dövlət başçısı Skif dövlətinin başçısı Tomris olmuşdur. Qəhrəmanlığı və şücaəti ilə o, öz adını tarixə qızıl hərflərlə yazdırmışdır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına nəzər salsaq, görürük ki, türkün

milli mədəni dəyərlərinin, müqəddəslik və toxunulmazlıq zirvəsində “qadın” dayanır. Türk qadını həm ana, həm tərbiyəçi, həm də qəhrəman döyüşçü olaraq təqdim edilir. Dastanda qadın “evin dayacağı” adlandırılır və türk təfəkküründə qadın faktorunun necə yüksək yerə sahib olduğunun təcəssüm etdirir. “Koroğlu” dastanında sultan qızı “Nigar” mərd, döyüşə hazır bir qadın olaraq obrazlaşdırılıb. Xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbinin həyat yoldaşı Həcər də at belində, 25 il onunla silahdaşlıq etmiş qəhrəman qadın nümunələrindəndir.

Siyasi fəaliyyətlə məşğul olan ilk azərbaycanlı qadın Sara Xatun olmuşdur ki, o eyni zamanda Şərqdə ilk diplomat qadın hesab olunur. O, Ağqoyunlu dövlətinin xarici siyasətinə, xüsusilə də Osmanlı imperiyası ilə danışıqlara yön vermişdir. Sara Xatun oğlu Uzun Həsənə Ağqoyunlu dövlətinin idarəçilik işlərində də yaxından kömək etmişdir. O, ilk diplomatik səfərini Ağqoyunlu dövlətinin tanınması üçün Misirə etmişdir. Onun ən uzun diplomatik səfəri Osmanlı dövlətinə olmuşdur. Sara Xatun qadınların hüquqları olmadığı bir dövrdə siyasi fəaliyyəti siyasətə yeni bir nəfəs gətirdi [2]. 1813-cü ildə Qarabağ xanı İbrahimxəlil Xanın qızı Tuti bəyim Osmanlı Sultanına kömək üçün göndərdiyi məktub diplomatik səciyyə daşıyırdı[6]. Xanlıqlar dövrünün bitməsi və Rusiya imperiyasının Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirməsindən sonra yeni tipli idarə üsulu bərqərar olmuşdur. Qadınlar seçki hüququndan tamamilə məhrum edilmişdi. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərindən mütərəqqi ideyalar yaranmağa və yayılmağa başladı. 1875-ci ildə “Əkinçi” qəzetinin nəşri ilə Azərbaycan maarifçilik və milli hərəkət başladı. Maarifçilik ideyaları qadınlardan da yan keçmədi və Şərq qadınlarına xas olmayan yeni obraz yaranmağa başladı. XIX əsrdə Şərqdə ilk dəfə “Qadınlar Klubu” Ceyran Bayramovanın səyi nəticəsində açılmışdır və bu hadisə həmin dövr üçün mühüm hadisə sayılır. Rusiya və Avropaya təhsil almağa gedən gənclərin vətənə dönməsi ilə səciylənən Təkamül dövrü 1905-1917-ci illəri əhatə etdi. “Əgər cəmiyyətdə qadın azad deyilsə, həmin cəmiyyət inkişaf edə bilməz” fikrini Nəriman Nərimanov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Həsən bəy

Zərdabi, Məhəmmədəmin Rəsulzadə kimi görkəmli ziyalılar dəstəkləyirdi. 1907-ci ildə Xəlil bəy Xas-məmmədov Rusiya dövlət Dumasında çıxışında qadınlara seçki hüququnun verilməsinin labüdlüyünü vurğulamışdır. Qadınların mədəni səviyyəsini yüksəltmək üçün Hənifə xanım Məlikova tərəfindən 1908-ci ildə ilk Azərbaycan qadın xeyriyyə cəmiyyəti yaradılmışdır. Xədicə Əlibəyova 1911-ci ildə cəmiyyətin üzvü olaraq “İşıq” adlı ilk qadın mətbuatının yaradıcısı və redaktoru olmuşdur. 1917-ci ildə Bakıda Ümumqafqaz Müsəlmanlarının Qurultayında Şəfiqə xanım Əfəndizadə və Suğra xanım Talışxanova iştirak etmişdir və bu, rezonansa səbəb olmuşdur [3]. Qadınların siyasi hüquqlarının tanınması, təhsilə cəlb olunma kimi məsələlər müzakirə olunmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qadınlara verdiyi ən böyük töhfə seçki hüququ oldu. Həmin qərar nəinki Şərqdə, hətta Qərbdə ilk dəfə qadınlara kişilərlə bərabər hüquqlar verən ilk sənəd oldu. Qadınlar seçmək və seçilmək hüququ əldə etdilər. Qadın hüquqları formal cəhətdən tanınırdı, lakin faktiki olaraq qadınlar siyasətdən uzaq dururdular. Bu isə savadsızlıqla və cəmiyyətin mövcud patriarxal quruluşu ilə bağlı idi. Bu dövrdə qadınların siyasi iştirakını artırmaq üçün ali təhsilin əlçatan olması üçün addımlar atılsa da, AXC-nin ömrü buna çatmadı. Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası bərqərar olunduqdan sonra qadınların savadsızlığının aradan qaldırılması, siyasi şüurun oyanması üçün genişmiqyaslı işlərə başlandı. 1920-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi yanında Mərkəzi qadın şurası təsdiqləndi. Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət başçısı funksiyalarını yerinə yetirmiş ilk və tək qadın 9 sentyabr - 20 noyabr 1920-ci illərdə Azərbaycan Kommunist Partiyası Rəyasət Heyətinin sədri olmuş Yelena Stasova olmuşdur. Həmin dövrdə Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin üzvlərindən biri Ayna Sultanova olmuşdur ki, o 1930-1937-ci illərdə Azərbaycan SSR-in Xalq Ədliyyə Komissarı vəzifəsini icra etmişdir və Azərbaycan tarixinin ilk qadın naziri olmuşdur. 1938-ci ildə yeni qurulmuş rejimlə razılaşmadığına görə represiya qurbanı olmuşdur. 1959-1983-cü illərdə Tahirə Tahirova ilk qadın xarici işlər naziri olaraq fəaliyyət göstərmişdir. Züleyxa Hüseynova Azərbaycan SSR ali və orta ixtisas təhsilli naziri, SSRİ Ali Sovetinin deputatı kimi fəaliyyət göstərmişdir. Zərifə Zülfüqar qızı Şükürova Azərbaycan ictimai-siyasi həyatının fəal üzvü və dövlət xadimi, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin katibi olmuşdur. Səkinə

Abbas qızı Əliyeva Azərbaycan SSR-nin dövlət xadimi və siyasətçisi olmuşdur. O, Naxçıvan MSSR maarif naziri, Azərbaycan Kommunist Partiyasının Naxçıvan Vilayət Komitəsinin katibi, Naxçıvan MSSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri vəzifələrində çalışmışdır. Rəfiqə Qaziyeva 1980-1991-ci illərdə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin katibi olmuşdur. Elmira Mikayıl qızı Qafarova 1980–1983-ci illərdə Azərbaycan SSR xalq maarifi naziri vəzifəsini icra etmişdir. O, 1983-1987-ci ildə Azərbaycan SSR xarici işlər naziri, 1987-1989-cu illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini, 1989-1990-cı illərdə Rəyasət Heyətinin sədri, 1990-1991-ci illərdə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri, 1991-1992-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin ilk sədri kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini elan etdikdən sonra qadınlar fəal şəkildə siyasi aktor kimi çıxış etməyə davam etdilər. Qanuni olaraq qadınlar, kişilərlə bərabər hüquq və azadlıqlara Konstitusiyaya əsasında təsdiqləndi. Ümummillə Lider, Azərbaycançılıq məfkurəsinin bayraqdarı Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu dövrdə qadın siyasəti xüsusi əhəmiyyət qazandı. Qadınların siyasi iştirakı artdı, siyasi ideologiyası yarandı.

1995-ci il parlament seçkilərində qadın namizədlərin iştirakı yenidən müstəqillik əldə etmiş Azərbaycanın siyasi quruluşunda qadınlara yer verilməsi Heydər Əliyevin dövlət quruculuğunun uğuru idi. Fatma Abdullazadə, Gülnarə Qurbanova, Əsmət xanım Məmmədova, Nairə Şahtaxtinskaya, Çimnaz Əliyeva, Nigar Ələkbərova, Elmira Qasımova, Zeynəb Xanlarova, Səmayə Piriyeva Milli Məclisin I Çağırışında seçilmiş qadın deputatlarıdır. .

1998-ci ildə qadın hüquqlarının qorunması məqsədi ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmışdı. Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət komitəsinin ilk sədri Zəhra Quliyeva olmuşdur. 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi”nə dair Fərmanı mühüm nəticələr verdi.

2000-ci il 5 noyabrda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə seçkilər keçirildi. İlk dəfə bu seçkilərdə informasiya texnologiyaları tətbiq edildi. 3212915 seçicidən 2000198 nəfər iştirak etdi. Bu da cinsindən, irqindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların siyasi iştirakının müsbət inkişafını göstərir. Gövhər Baxşəliyeva, Rəbiyyə Aslanova, Güllər Əhmədova, Gültəkin Hacıyeva, Mələhət Həsənova,

Zeynəb Xanlarova, Asya Manafova, Bahar Muradova, Gülçöhrə Məmmədova, Əsmətəxanım Məmmədova, Amaliya Pənahova Milli Məclisin II çağırışında seçilmiş qadın deputatlardır [7].

İlham Əliyev Prezident seçildikdən sonra Heydər Əliyev siyasi kursunu uğurla davam etdirdi və yüksəklərə qaldırdı. Azərbaycan xalqının xüsusilə də Azərbaycan qadınının şansı hakimiyyətə düzgün liderlərin vaxtında gəlməsi və müstəqil siyasətimizin qurulmasıdır.

2005-ci il 6 noyabr tarixində Azərbaycan Respublikası Milli məclisinə III dəfə seçkilər keçirildi. Yeni seçilən Milli Məclis üzvləri dekabrın 2-dən fəaliyyətə başladı. Lakin Prezident İlham Əliyev dekabrın 9-da nəticələri ləğv edilmiş 10 dairədə yenidən seçkilər keçirilməsi ilə bağlı sərəncam imzaladı. III çağırışda ən yüksək seçici dəstəyini ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyeva toplamışdır. Lalə Abbasova, Rəbiyyə Aslanova, Elmira Axundova, Gövhər Baxşəliyeva, Gülər Əhmədova, Jalə Əliyeva, Gültəkin Hacıbəyli, Zeynəb Xanlarova, Mələhət İbrahimqızı, Aynur Quliyeva, Həvva Məmmədova, Bahar Muradova, Qənirə Paşayeva deputat kimi parlamentdə öz yerlərini tutdular. Bahar Muradova Milli Məclisin Sədrinin müavini seçildi. 2006-cı ildə Prezident İlham Əliyevin Fərmanı ilə ailə, qadın və uşaq problemləri ilə bağlı dövlət siyasətini həyata keçirtmək üçün Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmışdır. 2006-2020-ci illərdə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri vəzifəsini Hicran Hüseynova icra etmişdir. Komitənin növbəti sədri Yeni Azərbaycan Partiyasının Qadınlar Şurasının sədri olan Bahar Muradova olmuşdur [7].

2010-cu il 7 noyabr tarixində Milli Məclisin IV çağırış üçün seçkilər keçirildi. Mehriban Əliyeva, Aytən Mustafazadə, Sədaqət Vəliyeva, Sevinc Fətəliyeva, Gülər Əhmədova, Leyla Abdullayeva, Zeynəb Xanlarova, Elmira Axundova, Bahar Muradova, Jalə Əliyeva, Gövhər Baxşəliyeva, Gülçöhrə Məmmədova, Sahibə Qafarova, Mələhət Həsənova, Sevinc Hüseynova, Qənirə Paşayeva, Rəbiyyə Aslanova, Kamilə Əliyeva, Aqiyə Nazçıvanlı Milli Məclisin yeni deputatları seçildi. Rəbiyyə Aslanova İnsan hüquqları komitəsinin sədri, Bahar Muradova yenidən Milli Məclisin sədr müavini seçildi [7].

V çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə seçkilər 2015-ci il noyabrın 1-də keçirildi. Mehriban Əliyeva, Dilarə Cəbrayilyova, Sevinc Fətəliyeva, Ülviyyə Həməzəyeva, Mələhət İbrahimqızı, Pərvin Kərimzadə, Aytən Mustafazadə, Sədaqət

Vəliyeva, Ülviyyə Ağayeva, Elmira Axundova, Gövhər Baxşəliyeva, Jalə Əliyeva, Sona Əliyeva, Sevinc Hüseynova, Zeynəb Xanlarova, Sahibə Qafarova, Flora Qasımova, Bahar Muradova qadın deputatlar olaraq parlamentdə yerlərini tutdular. Bahar Muradova yenidən Milli Məclisin sədr müavini olaraq və İnsan hüquqları komitəsinin sədri seçildi. Ailə, qadın və uşaq məsələləri komitəsinin sədri Aqiyə Naxçıvanlı seçildi [7].

2020-ci il 9 fevral tarixində Milli Məclisə növbəti seçkilər keçirildi. Ülviyyə Ağayeva, Əminə Ağazadə, Nigar Arpadarai, Tamam Cəfərova, Jalə Əhmədova, Jalə Əliyeva, Kamilə Əliyeva, Sevinc Fətəliyeva, Hicran Hüseynova, Sevinc Hüseynova, Ülviyyə Həməzəyeva, Afət Həsənova, Səbinə Xasayeva, Mələhət Həsənova, Pərvin Kərimzadə, Sahibə Qafarova, Sevil Mikayılova, Aqiyə Naxçıvanlı, Könül Nurullayeva, Qənirə Paşayeva, Sədaqət Vəliyeva, Yıldırım Fatma Vidadi qızı VI çağırışın qadın deputatları seçildilər. Mələhət Həsənova Əmək və sosial siyasət Komitəsinin sədr müavini seçildi. Sevinc Fətəliyeva Beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr Komitəsinin sədr müavini seçilmişdir. Sahibə Qafarova Milli Məclisin sədri seçilmişdir [7].

Prezident İlham Əliyevin 2024-cü il 28 iyun tarixli sərəncamı ilə Milli Məclisin VI çağırışı buraxıldı. 1 sentyabr 2024-cü ildə növbədənəknar seçkilər keçirildi. Ülviyyə Həməzəyeva, Nigar Arpadarai, Səbinə Xasayeva, Gülşən Paşayeva, Günay Əfəndiyeva, Mələhət Həsənova, Könül Nurullayeva, Sevinc Fətəliyeva, Afət Həsənova, Pərvanə Vəliyeva, Pərvin Kərimzadə, Hicran Hüseynova, Mehriban Vəliyeva, Səbinə Salmanova, Elnarə Akimova, Nigar Məmmədova, Sevil Mikayılova, Əminə Ağazadə, Günay Ağamalı, Tənzilə Rüstəmxanlı, Tamam Cəfərova, Jalə Əliyeva, Fatma Yıldırım, Sahibə Qafarova, Sevinc Hüseynova, Ülviyyə Ağayeva seçildi. Parlamentin sədri yenidən Sahibə Qafarova deputat seçildilər. Səbinə Xasayeva Azərbaycan-Norveç parlamentlərarası əlaqələr üzrə İşçi qrupun rəhbəri, Mələhət Həsənova Azərbaycan-Serbiya parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Könül Nurullayeva Azərbaycan-Xorvatiya parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Sevinc Fətəliyeva Azərbaycan-Polşa parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Pərvin Kərimzadə Azərbaycan-Panama parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Hicran Hüseynova Azərbaycan-Vyetnam parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Nigar Məmmə-

dova Azərbaycan-Lüksemburq parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Əminə Ağazadə Azərbaycan-Yaponiya parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Günay Ağamalı Azərbaycan-Sudan parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Tənzilə Rüstəmxanlı Azərbaycan-Türkmənistan parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Tamam Cəfərova Azərbaycan-Venesuela parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Jalə Əliyeva Azərbaycan-Meksika parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Sevinc Hüseynova Azərbaycan-Honduras parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri təyin olundular. Jalə Əliyeva Ailə, qadın və uşaq məsələləri komitəsinin, Könül Nurullayeva Gənclər və idman komitəsinin, Günay Əfəndiyeva Mədəniyyət komitəsinin, Nigar Arpadarai Beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr komitəsinin, Fatma Yıldırım Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədr müavinləri vəzifəsinə seçildilər.[7]

Azərbaycanda qadınlar yerli özünüidarəetmədə də aktiv təmsil olunurlar. 2004-cü il bələdiyyə seçkilərində qadınların təmsilçiliyi 4 faiz idisə, 2009-cu ildə bu, 26,7 faiz, 2014-cü ildə isə 35 faiz olub. 2019-cu il dekabrın 23-də keçirilmiş bələdiyyə seçkilərində bələdiyyə üzvlərindən 5882 nəfəri qadın, 9272 nəfəri isə kişi olmuşdur. Bu, Azərbaycan tarixində qadınların bələdiyyə təmsilçiliyində rekord göstərici olaraq qeyd olunmuşdur.

Milli Məclisin və bələdiyyə seçkilərində ilbəl artan qadın namizədlərin çoxluğu düzgün gender siyasətinin və demokratiyanın göstəriciləridir.

Müasir dövrümüzdə Azərbaycanda qadının siyasətdə yeri və rolunun ən parlaq və mükəmməl nümunəsi Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Arif qızı Əliyevadır. Öz xarakterində humanizm, insanpərvərlik, yüksək mənəvi keyfiyyətləri birləşdirən Mehriban xanım Əliyeva Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti olaraq milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması və yeni nəsillərə ötürülməsi, sivil dünyaya inteqrasiya, Azərbaycan xalqının rifahı və tərəqqisi, elmin, təhsilin yüksəldilməsi üçün əlindən gələni edir. Mehriban xanım qadının "Ana" obrazı olaraq yalnız ailədən və uşaqlardan ibarət olmadığı, ictimai sferada istənilən sahədə uğurlu ola biləcəyinin, günəş kimi cəmiyyəti işıqlandıra biləcəyinin bariz nümunəsidir. Ən demokratik ölkələrdə belə qadınlara qarşı diskriminasiyanın, patriarxal quruluşların hələ də mövcud olduğu bir dövrdə çox gənc müstəqillik yaşı

olmasına baxmayaraq Azərbaycan mükəmməl bir nümunəni yüksək tribunallardan dünyaya nümayiş etdirir. Ölkəmizin birinci xanımı qadın hərəkatının lideri olaraq qadın hüquq və azadlıqlarının çarçısıdır. İctimai-siyasi xadim Birinci xanımın təşəbbüsü ilə dünyanın bir çox ölkələrində bir sıra elmi, sosial, mədəni layihələr hazırlanmışdır. Azərbaycan mədəniyyətinin, musiqi və folklorunun, ədəbiyyatının, tarixinin dünyaya tanıtılması Heydər Əliyev Fondu ilə, birbaşa Mehriban xanımın adı ilə bağlıdır. Post-sovet məkanında ictimai həyatda fəal iştirak edən çox az ölkə başçısının xanımının adını çəkmək olar.

Mehriban Əliyevanın ictimai fəaliyyəti 1995-ci ildə Azərbaycan Mədəniyyət Fondunu təsis etməsi ilə genişlənmişdir. Mədəniyyətimizin təbliği məqsədilə 1996-cı ildən "İrs" jurnalını təsis etmişdir. O, 2002-ci ildə Azərbaycan Gimnastika Federasiyasının prezidenti seçilmişdir. Mehriban xanım 2004-cü ildən Heydər Əliyevin siyasi irsinin öyrənilməsi üçün yaradılmış Heydər Əliyev Fonduna rəhbərlik edir. Birinci xanım 2005-2017-ci illər ərzində Milli Məclisin deputatı seçilmişdir. Mehriban Əliyeva 2017-ci il fevral ayının 21-i Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə təyin olunmuşdur.

Gözəllik, nəciblik, xeyirxahlıq təcəssümü Mehriban xanımın simasında cəmlənib desək mübaliğə etmiş olarıq. Mehriban xanım hər güclü kişinin araxasında dayanan güclü qadın obrazının nümunəsidir. Ümummilli Lider, Azərbaycan xalqının xilaskarı Heydər Əliyevin ailəsinin üzvü olması Mehriban xanımı qadın lider ruhunu formalaşdıran amillərdən biridir. Sözsüz ki, Ümummilli Lider qadınların cəmiyyətdə rolunu yüksək qiymətləndirmiş və bu fikirlər Mehriban xanımın daxili dünyasındakı keyfiyyətlərlə birləşib bugünkü İdeal İctimai xadimin portretini formalaşdırmışdır. Mehriban Əliyeva bir çox mükafatlar və titullara layiq görülmüşdür. UNESCO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycanda

"İlin qadını" 2005-ci ildə, "Yüzcilliyin məsənatları" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondunun "Yaqut Xaç" ordeni 9 iyun 2005-ci ildə, Milli Qəhrəman Çingiz Mustafayev Fondu və ANS Şirkətlər Qrupunun "2005-ci ilin adamı" mükafatı 2005-ci ildə, BMT-nin Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (WIPO) qızıl medalı 2006-cı ildə, ISESCO-nun xoşməramlı səfiri 23 noyabr 2006-cı ildə, Dünya Səhiyyə Təşkilatı (WHO) İcraiyə Komitəsinin mükafatı 29 yanvar 2007-ci il, "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatı 2007-ci ilin may ayında, Azərbaycan Respublikasının Heydər Əliyev Mükafatı 5 may 2009-

cu ildə, Polşa Respublikasının "Xidmətlərə görə" Böyük Komandor Xaçı ordeni 14 sentyabr 2009-cu ildə, Fransa Respublikasının "Şərəf Legionu" ordeni 15 fevral 2010-cu il, UNESCO-nun "Qızıl Motsart" medalı 30 iyul 2010-cu ildə, Krans Qızıl medalı 24 iyun 2011-ci ildə, Rusiya Federasiyasının İ.M. Seçenov adına Birinci Moskva Dövlət Tibb Universitetinin Fəxri professoru 13 aprel 2012-ci ildə, MDB iştirakçısı olan dövlətlərin Humanitar Əməkdaşlıq Şurasının və MDB iştirakçısı olan ölkələrin Dövlətlərarası Humanitar Əməkdaşlıq Fondunun "Birlik Ulduzları" dövlətlərarası mükafatı 13 aprel 2012-ci ildə, Krans Montana Forumunun "Prix de la Fondation" mükafatı 29 iyun 2012-ci il, Azərbaycan Kazaklar İttifaqının ali "Kazak şöhrəti" ("Kazatskaya slava") mükafatı 2012-ci ildə, Pakistanın "Şəhid Bənazir Bhutto Qadın Mükəmməlliyi Mükafatı — 2013" mükafatı 27 dekabr 2013-cü ildə, Türk-Alman Dostluq Federasiyasının "Kübele" fəxri mükafatı 2014-cü ilin may ayında, "The Business Year" jurnalının "İlin Birinci Xanımı" mükafatı 2014-cü ilin may ayında, Beynəlxalq Olimpiya Akademiyasının "Olympic Excellence" xüsusi fəxri mükafatı 2014-cü ilin iyun ayında, Rusiya Federasiyasının Həştərxan vilayətinin "Həştərxan vilayəti qarşısında xidmətlərinə görə" ordeni 2014-cü ilin avqust ayında Küveyt Dövlətinin Fəxri diplomu 2014-cü ilin avqust ayında, Azərbaycanda "Heydər Əliyev" ordeni 29 iyun 2015-ci ildə, Bolqarıstanın Müqəddəs Kiril və Mefodi adına Veliko Tırnovo Universitetinin fəxri doktoru 22 sentyabr 2016-cı ildə, Rusiyada Müqəddəs Mələksima Knyaginya Olqa ordeni 26 dekabr 2017-ci ildə, İtaliyanın "Xidmətlərinə görə" Böyük Xaç Kavaleri ordeni 18 iyul 2018-ci ildə, Rusiyanın "Dostluq ordeni" 2019-cu ildə vitse-prezidentimizin aldığı nüfuzlu mükafatlardır.[8]

Leyla Əliyevanı Mehriban Əliyevanın davamçısı hesab etmək olar. Sələf olaraq anasının humanizm, insanpərvərlik xüsusiyyətlərinin daşıyıcısı Leyla Əliyeva Heydər Əliyev Fondunun Rusiya Nümayəndəliyinin rəhbəri, 2011-ci ildən Heydər Əliyev fondunun vitse-prezidentidir. Ətraf mühitin mühafizəsi naminə beynəlxalq dialoq ictimai birliyinin (IDEA) təsisçisi və sədri olan Leyla xanım həm də İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Gənclər forumunun mədəniyyətlərarası dialoqunun baş koordinatoru, Rusiyadakı Azərbaycanlı Gənclər Təşkilatının (AMOR) sədri, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Himayəçilik Şurası üzvüdür. Leyla xanım müasir Azərbaycan gəncliyinin təmsilçisi olaraq bir çox layihələrin təşəbbüskarıdır. İs-

lam Konfransı Təşkilatının gənclər forumu ilə birgə "Xocalıya ədalət!" Beynəlxalq kampaniyasına start verilməsi də Fondun Moskva filialının fəaliyyəti ilə bağlıdır. 18 aprel 2009-cu ildə Leyla Əliyeva Rusiyadakı Azərbaycanlı Gənclər Təşkilatının (RAGT) sədri vəzifəsinə seçilib. Azərbaycanın xarici siyasətində diaspor təşkilatlarının güclənməsi, xaricdə yaşayan vətəndaşlar fəallığının artırılması və onların Azərbaycanın haqq işinə dəstək verilməsində iştirakının stimullaşdırılması, azərbaycanlıların yaşadıkları ölkələrdə ictimai-siyasi proseslərdə yer almasının təşviq edilməsi əsas hədəflərdəndir ki, bu istiqamətdə addımlar atılır. Leyla Əliyeva 12 iyul 2011-ci il tarixində Azərbaycanda və dünyada ekoloji məsələlər ilə bağlı ictimai maarifləndirmə işinin gücləndirilməsi ilə əlaqədar IDEA (Ətraf mühitin mühafizəsi naminə beynəlxalq dialoq) kampaniyasının əsasını qoyub. IDEA planetin üzleşdiyi ekoloji problemlərin həllində gənclərin aktiv iştirakını təmin etməyi hədəfləmişdir. Leyla xanımın ictimai həyatda aktiv iştirakının nəticəsi olaraq bir sıra mükafatlara layiq görülmüşdür: "Tərəqqi" medalı-2011-ci ildə, Nyu-Yorkda humanitar aksiyalarda fəal iştirakına görə, "Key to life" fəxri mükafatına layiq görülmüşdür-2011-ci ildə, BMT-nin sertifikat və xüsusi vəsiqəsini alıb-2011-ci ildə,; Həştərxan vilayətinə xidmətinə görə medalı-2012-ci ildə, Ətraf Mühitin Mühafizəsi VII Beynəlxalq Layihə Olimpiadası (İNEPO-Avrasiya) Təşkilat Komitəsinin idarə heyəti tərəfindən "Ekoloji Mühitin Qorunmasına Görə" xüsusi Beynəlxalq Şərəf Mükafatı ilə mükafatlandırılıb-2013-cü ildə, III dərəcəli Müqəddəs Mələksima Knyaqına Olqa ordeni-2013-cü ildə, Volqoqrad vilayətinə xidmətinə görə medalı-2013-cü ildə, Aleksandr Puşkin medalı-2015-ci ildə, Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə bu ali məktəbin "Xidmətlərə görə" medalına- 2016-cı ildə layiq görülmüşdür [9].

NƏTİCƏ

Qadın ailənin, qadın cəmiyyətin özəyidir. Təhsilli, iqtisadi azadlığı əlində olan qadın cəmiyyətin xilaskarıdır. Biz bu gün Əfqanıstan, İran kimi despot rejimlərdə qadın hüquq və azadlıqlarının tapdalandığı şəraitdə yaşamırıqsa, bu Azərbaycan hakimiyyətinin uğurudur. Soy kökümüzü itirmədən, milli adətənənələrimizə bağlı qalaraq qadın məfhumunu bütün sferalara inteqrasiya etməyi bacaran güclü formada qoruyub saxlamalıyıq. Zərif varlıq olan Azərbaycan qadını kişilərlə çiyin-çiyinə istənilən çətinliyə qalib gələ bilər. Çünki at belində

vuruşan Həcər də, maarifçilik cərəyanı ilə qadınları təhsilə çağıran Şəfiqə xanım Əfəndiyeva da Azərbaycan qadınıdır. Qadın kişi fərq qoyulmadan hər cür şəraitdə, lazım olan formada hər kəs vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməlidir. Fikimcə, qadın və kişilər arasında hüquq və azadlıqlar faktiki olaraq ehtəbar bərabər səviyyədə qurulmalıdır ki, biz artıq siyasəti kim tərəfindən deyil, necə və nə cür icra olunduğunu müzakirə edək. Əsl demokratiya o zaman bərqərar olacaq. Mövcud situasiyada və şərtlərdə, dövlətçilik ənənələrinin müstəqil formalaşdığı qısa zaman olan Azərbaycan cəmiyyəti və hakimiyyəti nəinki siyasəti həyatda, cəmiyyətin bütün sferalarında qadına ən yüksək dəyəri və yeri vermişdir. Adlarını çəkdimizi şücaətli, ziyalı qadınlar siyasəti arenada yerlərinin və əhəmiyyətlərinin nə dərəcədə olduğunu fəaliyyətləri ilə nümayiş ediblər. Keçmişdə və bu gün mövcud olan siyasətçi qadınlar gələcək nəsillər üçün münbit zəmin formalaşdırmışdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 95 illiyinə həsr edilmiş Respublika Elmi Konfransının materialları*. Bakı-2014. s.263
2. *Azərbaycan” qəzeti, No:247, “Xatun Sultan” məqaləsi*
3. *Cümhuriyyətə işıq saçan qadınlar*. Bakı-2018. s.495
4. M. Qasımlı, B. Muradova, V. Qafarov. *Azərbaycan Parlamentarizmi tarixi- I cild*. Bakı-2018. S. 684.
5. M. Qasımlı, B. Muradova, V. Qafarov. *Azərbaycan Parlamentarizmi tarixi- II cild*. Bakı-2018. S.686
6. N. Ələkbərova. *Siyasi İcmeykinq*. Bakı-2019. S.246
7. www.meclis.gov.az
8. az.wikipedia.org. Mehriban Əliyeva.
9. az.wikipedia.org. Leyla Əliyeva.

XÜLASƏ

Məqalədə qədim zamanlardan bu günə qədər Azərbaycanda qadınların siyasəti iştirakı, siyasəti fəallığı mövzusu əsas götürülmüşdür. Azərbaycan Respublikası qadın siyasətini böyük uğurla həyata keçirən, qadınlara siyasəti sferada təmsil olunmağa geniş imkanlar verən nümunəvi dövlətlərdəndir.

Açar sözlər: Azərbaycan, Milli Məclis, siyasət, qadın, təhsil, maarifçilik, gender siyasəti,

Джафарова Айтадж Шаиг
Академия Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики,
магистр
 Э-почта: aytac.ceferova.1929@gmail.com

МЕСТО И РОЛЬ ЖЕНЩИН В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

В статье основное внимание уделяется политическому участию и политическому активизму женщин в Азербайджане с древнейших времен до наших дней. Азербайджанская Республика является одним из образцовых государств, которое с большим успехом реализует женскую политику и предоставляет женщинам широкие возможности для представительства в обществе. политическая сфера.

Ключевые слова: *Азербайджан, Милли Меджлис, политика, женщины, образование, образование, гендерная политика.*

Aytac Shaig gizi Jafarova
Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan,
Master's Student.
 E-mail: aytac.ceferova.1929@gmail.com

THE PLACE AND ROLE OF WOMEN IN THE POLITICAL LIFE OF AZERBAIJAN

SUMMARY

The article focuses on the topic of women's political participation and political activity in Azerbaijan from ancient times to the present. The Republic of Azerbaijan is one of the exemplary countries that successfully implements women's policy and provides extensive opportunities for women to participate in the political sphere.

Keywords: *Azerbaijan, Milli Majlis, politics, women, education, enlightenment, gender policy.*